

SƏNUBƏR ŞÜKÜROVA*

AZƏRBAYCAN DİLİNİN ŞAMAXI ŞİVƏLƏRİNDƏ NƏSLİ-MƏHƏLLİ
LƏQƏBLƏR VƏ ONLARIN ETİMOLOGİYASI

XÜLASƏ

Azərbaycan dilinin dialekt və şivələrində nəslə-məhəlli ləqəblər müxtəlif adlar altında tədqiqatə cəlb edilmişdir. Dialekt və şivələrdə tayfa, nəsil mənasını bildiren əşirət, cimilət, əcdad, ocax, kök, məhlə, əğrəbə, nəsil, tayfa, toxum, oymax, tirə, soy, bölüy, com, tabun, şaqqa, göbəy, coğa və s. sözlərindən istifadə edilir.

Azərbaycan dilinin Şamaxı şivələrində isə tayfa, nəsil mənasında daha çox təbəh, məhlə, uruğ, tirə və s. sözləri işlədilir.

Şamaxı şivələrində işlənən nəslə-məhəlli ləqəblər haqqında tarixi, coğrafi, bədii, publisistik kitablarda müxtəlif məlumatlara rast gəlmək mümkündür. Şamaxıda olan məhəlli-nəslə ləqəblər haqqında tarixi, etnoqrafik, linqvistik tədqiqat əsərlərində müəyyən məlumat verilmiş, etimoloji araşdırma cəlb edilmişdir. Tarixi mənbələrdə qeyd olunmuş məhəllələrin bəziləri bu günə qədər də qalmaqdadır: Cuhudar, Minəxor, Quşşular, Sarıtorpaq, Padarlar, Ərəblər//Arablar, Şəhidlər və s.

Məhəlli-nəslə ləqəblər təkcə Şamaxının mərkəzində deyil, onun kəndlərində də müşahidə edilir.

Şamaxıda işlənən nəslə-məhəlli ləqəbləri yaranma xüsusiyyətlərinə görə müxtəlif cür təsnif etmək olar: tayfa-nəsil mənşəli olanlar; yerləşdiyi coğrafi mövqeyə görə adlananlar; nəsil nümayəndəsinin adına və ya müəyyən səciyyəvi xüsusiyyətinə görə adlananlar.

Şamaxı şivələrində işlənən nəslə-məhəlli ləqəblərin toplanması və araşdırılması Azərbaycan dilinin tarixinin öyrənilməsi baxımından aktualdır. Bu məsələ tarixi və etnoqrafik mövqedən araşdırılarsa da, linqvistik cəhətdən tədqiqatə cəlb edilməmişdir.

Açar sözlər: *Azərbaycan dili, şivə, nəslə-məhəlli ləqəblər, qədim məhəllələr, etimologiya*

Azərbaycan dilinin dialekt və şivələrinə aid yazılmış əsərlərdə nəslə-məhəlli ləqəblər haqqında “məhəllə və əqrəbə adlarını bildiren sözlər” [Azərbaycan dilinin Muğan qrupu dialekt və şivələri: 1955, s.212], “tayfa, nəsil məfhumunu bildiren sözlər” [İslamov: 1968, s.180], “tayfa adları” [Rüstəmov:1961, s.198] və s. başlıqlı məlumatlar verilmiş, bəzən sadəcə adlar sadalanmışdır.

Dialekt və şivələrdə tayfa, nəsil mənasında “əşirət, cimilət”, “əcdad, ocax, kök” (İraq-türkman ləhcəsi: 2004, s. 282), “məhlə, əğrəbə, nəsil” [Rüstəmov: 1961, s.198], “tayfa, toxum, oymax, tirə” [İslamov: 1968, s.180], “soy, bölüy” [Azərbaycan dilinin Naxçıvan qrupu dialekt və şivələri: 1962, s.198], “com, tabun, şaqqa, göbəy, coğa” [Şirəliyev: 2018, s.319] və s. sözlər işlənir.

Şamaxı şivələrində isə *tayfa, nəsil* mənasında *təbəh, məhlə, uruğ, tirə* və s. sözlərlə rast gəlik. Bəzən nəsil müəyyən xüsusiyyətinə, gəldiyi yerə, fəaliyyətinə, ailə böyüyünün adına görə adlandırılıb.

Təbəh - ərəb dilində *tabe* sözünün cəmi olan *təbəə* isminin fonetik dəyişikliyi uğramış şəklidir. Azərbaycan dilinin izahlı lüğətində sözün izahı belədir: “*Təbəə* - bir

* ADPU-nun Şamaxı filialı, müəllim

dövlətə tabe olan, onun vətəndaşı olan əhali, adam” [Azərbaycan dilinin izahlı lüğəti: 2006, IV: s.281].

Uruğ - arxaik sözdür, Şamaxı şivələrində nəsil, soykök mənalarında həm ayrılıqda, həm də *uruğ-turuğ*, *uruğbaturuğ* mürəkkəb sözlərinin tərkibində işlənir. **Uruğunda olan oyniyər, qazanında olan qeyniyər. Uruğbaturuğumuzda belə şey görünmib.** M.Kaşğarının “Divan”ında *uruğ* sözü *dənə* mənasındadır. Toxuma da “uruğ” deyilir. “Uruğ əkti - toxum əkti”. Buna bənzədilərək qohumlara da “uruğ-turuğ” deyilmişdir [Kaşğari: 2006, I, s.133]. *Uruğ* sözü “qohum, əqrəba, ailə, dəstə” mənalarında M.Ə.Sabirin müxtəlif illərdə çap olunmuş şeir kitablarında da işlənmişdir. Muğan qrupu şivələrində *uruğ/urğu/ruğ* şəklində qarşı, qabaq; tayfa, nəsil, əqrəba mənalarını ifadə edir [Azərbaycan dilinin Muğan qrupu dialekt və şivələri: 1955, s.195].

Tirə sözünün müxtəlif mənaları var: “nəsil, tayfa; bir-biri ilə düşmənçilik edən və ya yola getməyən dəstələrdən hər biri; arx, xəndək və s.-nin kənarlarında tökmə torpaq; azacıq hündür yer, təpəcik, təpəlik, dikdir; qıraq, kənar” [Azərbaycan dilinin izahlı lüğəti: 2006, IV, s.344]. “Divan”da *tirəgü* - dirək, bir şeyə dayaq olan [Kaşğari: 2006, I, s.438] və dirənən hər nəsnə, *tirə* - dirəmək, dayaq və ya dirək qoymaq [Kaşğari: 2006, III, s.244] izah edilir.

Azərbaycan dilinin dialekt və şivələrində *tirə* sözü müxtəlif mənalarda işlənir. Nəsil, tayfa, qohum-əqrəba (Ağdam, Gədəbəy, İmişli, Qarakilsə, Qazax, Qubadlı, Laçın, Sabirabad, Şəmkir, Tovuz) mənalarından başqa, ləklər arasındakı torpaq arakəsmələr (Cəbrayıl, Culfa, Kürdəmir, Mingəçevir, Salyan), tərəfdar, həmfikir (Qubadlı), lək (Şəki), arı səbətinin içində olan bölmələr, arakəsmələr (Şahbuz), bel, fəqrə sütünü (Kürdəmir), dirək (Sabirabad) mənaları da var [DLS: 1969, s.499].

Şamaxının qədim məhəllələri haqqında tarixi, coğrafi, bədii, publisistik kitablarda müxtəlif məlumatlar verilmişdir.

Övliya Çələbi XVI-XVII əsrlərdə Şamaxıda 26 məhəllə olduğunu göstərir və onlardan ikisinin – Şapuran və Meydan məhəllələrinin adını qeyd edir. S.Qmelin 9 qədim məhəllənin adını çəkir: İçəriqala, Sarıtorpaq, Qalabazar, Cuhudlar, İmamlı, Meydan, Şapuran, Qaladibi və Narağacı. H.Ciddi “Orta əsr Şamaxı şəhəri. IX-XVII əsrlər” əsərində yaşlı adamların daha bir neçə məhəllə adı xatırladığını qeyd edir: Şəhidlər, Qurdlar, Ərəblər, Padarlar, Quşçular, Axçı, Talışlar, Şeyx Minaz, Kosarlı, Dərəməhəllə [Джидди: 1981, s.101].

XVI-XVII əsrlərdə Şamaxıda mövcud məhəllələr səciyyəvi xüsusiyyətlərinə görə adlandırılır: Yerləşdiyi məkana görə adlanan məhəllələr: İçəriqala, Qaladibi, Aşağı qalabazar, Yuxarı qalabazar, Meydan, Sarıtorpaq, Narağacı, Dərəməhəllə. Məskunlaşan əhalinin milli mənsubiyyətinə görə adlanan məhəllələr: Şapuran, Padarlar, Cuhudlar, Qurdlar, Quşçular, Talışlar, Ərəblər, Ərdəbillilər, Ucarlı, Kürdlər. Müqəddəs yerlərə və şəxslərə görə adlanan məhəllələr: Yuxarı İmamlı, Aşağı İmamlı, Şəhidlər, Şeyxsəxirli, Şeyxminaz [Джидди: 1981, s.103].

B.Niyazlı “Şamaxı (Şirvan) xanlığı” əsərində 33 məhəllənin adını çəkir, Babılar, Çaparlı, Ərdəbilli, Garıs, Salamovlar və Şıxsəirli məhəllələrinin XIX əsrin 20-ci il-

lərindən sonra yarandığını qeyd edir [Niyazlı: 2014, s.204]. XX əsrin əvvəllərində isə bu məhəllələrin sayı 36-ya çatmışdı [Ciddi: 2013, s.34].

“Dağlıq Şirvanın toponimləri” kitabında Şamaxıda mövcud olmuş 27 məhəllənin adı çəkilir: İmamlı, Qala bazar, Yuxarı Qala bazar, Aşağı Qala bazar, Xaxortlu, Tahirli, Ərəblər, Qurtlar, Şeyxşəhərli, Minəxorlu, Goruslar, Saritorpaq, Ucarlı, Talışlar, Moltanı, Babılar, Hacı Soltanlı, Cuhutlar, Şərur, Şah küçəsi, Dərə məhəllə, Şehidlər, Pir Külyiş, Meydanlı, Şeyxminarlı, Ərdəbilli, Kövsərli. Daha sonra müəllif müasir dövrdə yaranmış bir neçə məhəllənin də olduğunu qeyd edir: Quşçular, Padarlar, Al-poutlular, Cabanılar, Sulutlu, Xınıslı, Təzə şəhər və s. [Bəndəliyev: 2009, s.48].

Şamaxının tarixi keçmişinə, müasir dövrdə inkişafına aid yazılmış “Şamaxı” kitabında da (müəlliflər: Ə.Cəfərzadə, S.Qəniyev, R.Alışov, S.Rəsulov) qədim məhəllələrin adına rast gəlmək olur: Saritorpaq məhəlləsi, Qalabazar məhəlləsi, Şıxminas məhəlləsi, Qırmızı məhəllə, Şıxzərli məhəlləsi, Çaparlı məhəlləsi, Ərdəbilli məhəlləsi, Şapırlı məhəlləsi, Salamovlar məhəlləsi, Aşağı və Yuxarı İmamlı məhəllələri, Pirkülövlü məhəlləsi, Qurdlar məhəlləsi, Topal Həsənli məhəlləsi, Tahirli məhəlləsi, Dəllək Həsənli məhəlləsi, Cırta-Pırta məhəlləsi, Garıslar məhəlləsi, Minaxor məhəlləsi, Kövsərli məhəlləsi, Ucarlı məhəlləsi, Şehidlər məhəlləsi, Dərə məhəllə, Şeydanlı məhəlləsi, Talış məhəlləsi, Şah küçə məhəlləsi, Xaxortlu məhəlləsi, Moltanı məhəlləsi, Babılar məhəlləsi, Ərəblər məhəlləsi, Cuhudlar məhəlləsi, Gürcü məhəllə” [Cəfərzadə və d.: 1994, s.22].

Ə.Cəfərzadənin Şamaxıda yaşayıb-yaratmış dahi şəxsiyyətlərin həyatından bəhs edən “Aləmdə səsim var mənəm”, “Yad et məni”, “Vətənə qayıt” tarixi romanlarında Qarabazar, Saritorpaq, İmamlı, Minaxor, Yuxarı Qala, Şıxminaslı və s. məhəllələr haqqında məlumat verilir [Cəfərzadə: 2006, s.110].

Tarixi mənbələrdə qeyd olunmuş məhəllələrin bəziləri bu günə qədər də qalmaqdadır: Cuhutdar, Minəxor, Quşçular, Saritorpaq, Padarlar, Ərəblər//Arablar, Şehidlər və s. Bununla yanaşı, yeni məhəllələr də yaranır: Təzə şəhər, Bağırrılar, Hacıqədirilər, Padarkərimlilər, Varrılar, Zarattılar və s. İndi məhəllələrin bir çoxu küçə adları ilə tanındığı üçün artıq məhəlli-nəsli ləqəblər unudulmaqdadır.

Tarixi, etnoqrafik, linqvistik tədqiqat əsərlərində Şamaxıda olan məhəlli-nəsli ləqəblər haqqında müəyyən məlumat verilmiş, az da olsa, etimoloji araşdırmalar aparılmışdır.

Məhəlli-nəsli ləqəblər təkcə Şamaxıda deyil, onun kəndlərində də müşahidə edilir. Ə.Mikayılova Göylər kəndində yeddi təbəhin olduğunu qeyd edir: Bəyağalı təbəhi, Məsəlli təbəhi, Muradhasılı təbəhi, Tatarlar təbəhi, Sayadlar təbəhi, Qasxaqlı təbəhi, Doqquzköynəklilər təbəhi. Bu təbəhələrin hər biri də müxtəlif hissələrə bölünür: Cır Bəyağalı, Peyvənd Bəyağalı və s. [Mikayılova: 2018, s.141].

Şamaxıda işlənən nəsli-məhəlli ləqəbləri yaranma xüsusiyyətlərinə görə *tayfa-nəsil mənşəli olanlar; yerləşdiyi coğrafi mövqeyə görə adlananlar; nəsil nümayəndəsinin xüsusiyyətinə görə adlananlar* kimi bir neçə qrupa ayırmaq olar.

Tayfa-nəsil mənşəli ləqəblər

Padarlar. Azərbaycan ərazisində geniş yayılmış məhəlli-nəslə ləqəblərdən – etnonimlərdən biri padarlardır. Köçəri həyat tərzini keçirən padarlar sonradan müxtəlif yerlərdə, o cümlədən Şamaxı ərazisində məskunlaşmışlar. 1950-ci ildən məskunlaşdıqları ərazi *Padarlar məhəlləsi* adlandırılıb [Bəndəliyev: 2009, s.52]. Hal-hazırda bu məhəllə Şamaxı şəhərinin yuxarı hissəsində, Pirdirəki dağının ətəklərində, şəhər bazarının ətrafında yerləşir. Əsas məşğuliyyəti maldarlıq, qoyunçuluq və bostançılıq olan padarlar yarımköçəri həyat tərzini sürürlər.

Padar sözünün etimologiyası ilə bağlı müxtəlif mülahizələr mövcuddur. Bəzi tədqiqatlara görə, iki hissədən: *dua*, *xoşbəxt*, *uğurlu*, *bəxtiyar* mənalarını verən *pad* və *adam*, *kişi* mənalarını bildirən *ar* sözlərindən ibarət olan *padar* etnonimini *dua edənlər*, *xoşbəxt*, *uğurlu kişi* kimi mənalandırırlar. Bəzən də *padar* sözü fars dilindəki *pədar* - ata sözü ilə eyniləşdirilir. Sözü Şumer dilində *bad* - divarla əhatə olunmuş yer, elam dilində *sahə*, yurd mənalarını daşıyan *patin* və *ar* sözlərinin sonralar *padar* şəklinə düşərək yurdçu və ya yerli mənasını bildirməsi də qeyd edilir [Bəndəliyev: 2009, s.53].

Digər tədqiqatlara görə, bu söz Çingiz xanın nəvəsi, Cağatay xanın ikinci oğlu Baydar xanla əlaqəlidir. Baydar xanın nəslindən olan Baydarlar-Padarlar XIV əsrdə Azərbaycanda yaşamışdır [Xəlilli: 2018, s.94]. Azərbaycan ərazisində Baydarla bağlı müxtəlif toponimlər var: Baydar qışlağı (Qobustan), Baydarlı kəndi (Qax) və s. Mənbələrdə Baydarların Ön Uralda məlum olması, monqol və Krım tatarlarının bu adla xatırlanması qeyd edilir [Bəndəliyev: 2009, s.38].

Azərbaycanda Padar etnonimi ilə bağlı müxtəlif yer adları: Ağsu, Oğuz, Qubadlı, Xaçmaz, Dəvəçi rayonlarında Padar kəndləri, Zaqatala, Zəngilan ərazisində Padar çayı, Cəbrayıl rayonunda Padar dərə, Hacıqabul rayonunda Padar Dəmir yol stansiyası və s. var [Bəndəliyev: 2009, s.51]. Padarlar bir neçə təbəhdən ibarətdir: Padarkərimli, Abdulkərimli, Babayevli, Qacarlı//Qəçəri, Aydəmirli, Dəlallı, Ərəblər//Arablar, Bəynəzərli, Quyluqçu, Mallı və s.

Quşçular. Şamaxı ərazisində ikinci böyük nəslə-məhəlli ləqəb quşçulardır. *Quşçu* sözünün etimologiyası ilə bağlı müxtəlif mülahizələr var. Qara hunlardan olan Quşçular türkdilli quşanlar nəslinə aiddir. Çin mənbələrində *yoesi* adı ilə xatırlanan tayfanın adı sonralar *quş*, təkdə *quşi*, cəmdə isə *quşan* şəklinə düşmüşdür. Mənbələrdə türk xaqanlarının *quşçu* adı daşması qeyd edilir. XIII əsrdə quşçu tayfaları qıpçaqların tərkibində Şirvana gələrək burada məskunlaşmışlar [Bəndəliyev, 2009: s.56].

Tarixi mənbələrdə Quşçular məhəlləsinin XVI-XVII əsrlərdə mövcud olduğu qeyd edilsə də, daha sonrakı tədqiqatlarda 1935-1940-cı illərdən etibarən Şamaxıda məskunlaşmağa başladıkları göstərilmişdir [Bəndəliyev: 2009, s.52]. Bu məhəllədə Şamaxının Quşçu kəndindən köçüb gələn ailələr yaşadığı üçün belə adlanır. Quşçuların da müxtəlif tirələri var: Qarxanlı, Qabırçı, Cırlar, Mehralı, Koxalı, Cərcunlu və s.

Qurtdar məhləsi. Qurtdar məhləsi Şamaxıda mövcud olmuş qədim məhlələrdəndir. Qurd totemi türklər üçün müqəddəs sayılır. Şamaxı ərazisində qurdla bağlı müxtəlif toponimlər var: Qurdtəpə kəndi, Qurd meydanı, Qurdlar məhləsi və s.

Tatlar. Şamaxı ərazisində işlənən *tat* etnonimi müxtəlif mənalar ifadə edir. Bu ad altında həm dağ kəndlərinin əhalisini, həm də rayonun kəndlərində (Məlhəm, Dəmirçi, Zarat) yaşayan İrandilli əhalini adlandırırlar. Şivədə həmçinin tatlarla bağlı müxtəlif deyimlər də mövcuddur: *Tat ağ qoyun görsə, elə bilər içi dolu yağdı; Elimiz Padar, çörəyimiz cadar, Tat hardan bilsin, nədir mal-davar; Qohumdan yad olmaz, nişansız ad olmaz. Tat qızı iş görər, əlində dad olmaz* (Nümunələr fil. üz. f.d. Eyvaz Eminaliyevin şəxsi arxivindəndir).

Azərbaycan dilinin izahlı lüğətində *tat* sözü “Azərbaycan, Dağıstan və İranda yaşayan irandilli xalq və bu xalqa mənsub adam” kimi izah edilir [Azərbaycan dilinin izahlı lüğəti: 2006, IV, s.272].

M.Kaşğari *tat* sözünü yabançı, müsəlman olmayan, uyğur, fars dilində danışan kimi izah edir [Kaşğari: 2006, I, s.111]. *Tat-Tavğaç* sözünün izahında *tat* sözünü farsların, *Tavğaç* sözünü türklərin işlədiyini göstərir [Kaşğari: 2006, I, s.443]. Ramiz Əskər *tat* sözü ilə bağlı izahda qeyd edir: “İrana yaxın bölgədəki türklər “tat” sözü ilə farsları və digər iransoylu xalqları, uyğur sərhədindəki türklər isə həmin sözlə uyğurları adlandırmışlar” [Kaşğari: 2006, IV, s.748].

Qədim türk sözləri lüğətində *tat* sözünün yadelli, eyni tayfadan olmayan, qeyri-müsəlman uyğurlar mənasında işləndiyi qeyd edilir. [DTS: s.541]

Digər mənbələrdə *tat* sözünün əkinçi, zəhmət mənalarda işlənməsinə rast gəlik [Qasımova: 2008, s.77].

M.Ə.Sabirin şeirlərində də *tat* sözünün *əkinçi* mənasında işləndiyini görmək olur:

*Hər nə versən, ver, məbadə vermə bir dirhəm zəkat,
Qoy acından ölsə, ölsün binəva kəndli və tat (Sabir).*

Yerləşdiyi coğrafi mövqeyə görə nəsli-məhəlli ləqəblər

Sarıtorpaqlılar. Qədim məhəllələrdən olan Sarıtorpaq məhəlləsində yaşayanlar *sarıtorpaqlılar* adı ilə tanınırlar. Ərazinin torpağı sarı gildən, şirəli olduğu üçün belə adlandırılmışdır. Ərazidə aparılan arxeoloji qazıntılar nəticəsində məhlə sakinlərinin daha çox sənətkarlıqla-dulusçuluqla məşğul olduğu məlum olmuşdur.

Minaxor. Minaxor məhləsi orda yerləşən bulağın adı ilə bağlıdır. S.Qasımova “Şamaxı şairlərinin əsərlərində onomastik vahidlər” adlı tədqiqat işində Miraxur bulağının adını belə izah edir: *Mir - əmir* sözünün ixtisar forması, *axur (aqur)* sözü isə milli mənşəlidir, tövlə, axur deməkdir [Qasımova: 2008, s.112].

Dərəməhəllə - Şamaxı şəhərinin cənub hissəsində yerləşir. Məhəllənin adlandırılması yerləşdiyi coğrafi mövqe ilə bağlıdır. Zoğalavay çayının sahilində -dərədə yerləşdiyi üçün *Dərəməhəllə* adlanır.

Ağacabaxanlar – dağ kəndlərində yaşayıb meyvəçiliklə məşğul olan əhalini belə adlandırırlar. Azərbaycan dilində *baxmaq* sözü həm də qulluq etmək mənasında

işlədilir: *Bağa baxarsan bağ olar, baxmazsan dağ olar*. Əsas məşğuliyyəti və qazanc mənbəyi meşədə yetişən meyvələr olan kəndliləri belə adlandırırlar. Daha sonralar Şamaxı ərazisində məskinləşən və meyvəçiliklə məşğul olmayanlara da ağacabaxan deyilmişdir. Ə.Mikayılova Ağacabaxanlar nəslinin adlandırılmasını belə izah edir: “Aclıq” adlandırılan illərdə - Böyük Vətən müharibəsi dövründə bəzi kəndlilər çox çətin həyat tərzini keçirmişlər. Onlar yazın, yayın gəlməsini arzulayaraq torpağın oynanışını, ağacların bar verməsini həsrətlə gözləmişlər. Buna görə də həmin nəsle Ağacabaxanlar onimi verilmişdir” [Mikayılova: 2018, s.147].

Nəsil nümayəndəsinin adına və ya müəyyən xüsusiyyətinə görə adlanan nəsləli-məhəlli ləqəblər

Mollalılar məhləsinin belə adlanması nəsil böyüyünün təhsilli olması və ya molla kimi fəaliyyət göstərməsi ilə əlaqədardır. Düzdür, bəzən bu nəslin nümayəndələrinin əsas xüsusiyyətinin xəsislik olduğu da qeyd edilir. Xalq arasında kiminsə xəsislikdən danışanda “Elə bil mollalısın” ifadəsi işlədilir. Yəqin ki, bu, nəslin nümayəndələrindən birinin xüsusiyyəti olmuş, sonradan bütün nəsle şamil edilmişdir.

Əfəndilər. *Əfəndi* sözü Şamaxı şivələrində *din xadimi, ruhani şəxs* mənasında işlədilir. Nəslin böyüyü vaxtilə - sovet hakimiyyətindən əvvəl Türkiyədə dini təhsil almış şəxs olmuşdur. Nəsil davamçıları dini təhsil almasalar da, bu adla tanınmışlar.

Babaoğlu – bu ad Şamaxıda müqəddəs ziyarətəgah sayılan və tarixi şəxsiyyət olan Şeyx Eyyubun nəslindən olanlara verilir. Xalq arasında Şeyx Eyyub baba – *Şixeyipbaba* adlandığı üçün nəslin digər nümayəndələri də onun törəməsi olduğu üçün belə adlanır.

Şamaxı şivələrində işlənən nəsləli-məhəlli ləqəblərin toplanması, tarixi, etnoqrafik və, linqvistik cəhətdən tədqiqatə cəlb edilmə dilimizin və xalqımızın tarixini öyrənmək üçün faydalıdır.

ƏDƏBİYYAT

1. *Azərbaycan dilinin Muğan qrupu dialekt və şivələri* (1955), Bakı: Az. SSR EA nəşr.
2. *Azərbaycan dilinin Naxçıvan qrupu dialekt və şivələri* (1962), Bakı: Az. SSR EA nəşr.
3. *Azərbaycan dilinin izahlı lüğəti* (2006), 4 cildə, Bakı: “Şərq-Qərb”.
4. Bəndəliyev, N. (2009). *Dağlıq Şirvanın toponimləri*, Bakı: Elm.
5. Cəfərzadə, Ə. (2006). *Aləmdə səsim var mənim*, Bakı: Şərq-Qərb.
6. Cəfərzadə, Ə., Qəniyev S., Alışov R., Rəsulov S. (1994). *Şamaxı*, Bakı.
7. Ciddi, N.H. (2013). *Şamaxı (tarixi-etnoqrafik tədqiqat)*. Bakı
8. *Древнетюркский словарь* (1969). Л.
9. Джидди, Г.А. (1981) *Средневековый город Шемаха (IX-XVII века) (историко-археологическое исследование)*, Баку: Изд. Элм.
10. Kaşğari, M. (2006). *Divanü lüğat-it-türk. Dörd cildə*. Bakı: “Ozan”

11. Qasımova, S. (2008). *Şamaxı şairlərinin dilində onomastik vahidlər*. Bakı: "Nurlan".
12. *İraq-türkman ləhcəsi* (2004). Bakı: "Elm".
13. İslamov, M. (1968). *Azərbaycan dilinin Nuxa dialekti*, Bakı: Az.SSR EA nəşr.
14. Xəlilli, F. (2018). *Ağsuda tərəkəmə obaları: axtaçılar, padarlar, kəngərlilər və qaraqoyunlular*. Bakı: "Elm və Təhsil".
15. Niyazlı, B. (2014). *Şamaxı (Şirvan) xanlığı*, Bakı.
16. Mikayılova, Ə. (2018) *Azərbaycan dilində ləqəblər (Şamaxı rayonunun materialları əsasında)*. Bakı: "Elm və təhsil".
17. Rüstəmov, R.A. (1961) *Quba dialekti*, Bakı: Az.SSR EA nəşr
18. Şirəliyev, M. (2008) *Azərbaycan dialektologiyasının əsasları*. Bakı: "Şərq-Qərb".

Sanubar SHUKUROVA

GENEALOGICAL AND LOCAL NICKNAMES AND THEIR ETHIMOLOGY IN SHAMAKHI DIALECT OF THE AZERBAIJANI LANGUAGE

SUMMARY

Genealogical nicknames in dialects and accents of the Azerbaijani language have been studied under different names. In dialects and accents, tribe means "ashiret", "jimilet", "ejdad", "ojakh", "kok", "mehle", "agrab", "nesil", "taifa", "tokhum", "oimakh", "tire", "soy", "boluy", "jom", "tabun", "shakka", "gobey", "joga" and so on words are used.

In the Shamakhi dialects of the Azerbaijani language, instead of tribe, generation there are more tabah, mahalla, urug, tira and so on words are used.

Various information about local nicknames used in Shamakhi dialects can be found in historical, geographical, artistic and journalistic books. Historical, ethnographic and linguistic research works have given some information about local nicknames in Shamakhi, and they have been involved in etymological research. Some of the quarters mentioned in historical sources still remain: Juish quarter, Minekhor, Gushchular, Saritorpak, Padars, Arabs, Shehidler (Martyrs) and so on.

Local nicknames are observed not only in the center of Shamakhi, but also in its villages.

Local nicknames used in Shamakhi can be classified differently according to their characteristics: those of tribal origin; named according to their geographical location; named after a representative of a generation or according to a certain characteristic.

The collection and study of ancestral nicknames used in the Shamakhi dialects is relevant in terms of studying the history of the Azerbaijani language. Although this issue has been studied from a historical and ethnographic point of view, it has not been involved in linguistic research.

Keywords: *Azerbaijani language, dialect, ancestral nicknames, ancient quarters, etymology*

Санубар ШУКУРОВА

ТЕРРИТОРИАЛЬНО-РОДОВЫЕ ПРОЗВИЩА И ИХ ЭТИМОЛОГИЯ В ШАМАХИНСКИХ ГОВОРАХ АЗЕРБАЙДЖАНСКОГО ЯЗЫКА

РЕЗЮМЕ

В диалектах и говорах азербайджанского языка территориально-родовые прозвища изучались под разными названиями. В диалектах и говорах используются слова ашират, джимилат, адждат, оджах, кёк, махле, акраба, несил, тайфа, тохум, оймак, тира, сой, болюй, джом, табун, шакка, гёбек, джога и др., означающие племя, род.

В шамахинских говорах азербайджанского языка в значении племени, рода, чаще используются слова табах, махле, уруг, тира и др.

Различные сведения о территориально-родовых прозвищах, употребляемых в шамахинских говорах, можно найти в исторических, географических, художественных и публицистических книгах. В историко-этнографических и лингвистических исследовательских работах была представлена определенная информация о территориально-родовых прозвищах в Шамахе, привлеченных к этимологическим исследованиям. Некоторые районы, упомянутые в исторических источниках, сохранились до сих пор: Джухутдар, Минахор, Гушшулар, Сарыторпаг, Падары, Арабы, Шехиды и др.

Территориально-родовые прозвища наблюдаются не только в центре Шамахи, но и в ее сёлах.

Территориально-родовые прозвища, употребляемые в Шамахе, в зависимости от особенностей образования можно классифицировать по-разному: имеющие родо-племенное происхождение; названные по географическому местоположению; названные по имени или определенной характерной особенности представителя рода.

Сбор и исследование территориально-родовых прозвищ, используемых в шамахинских говорах, актуальны с точки зрения изучения истории азербайджанского языка. Хотя этот вопрос изучался с историко-этнографической точки зрения, однако не привлекался к лингвистическим исследованиям.

Ключевые слова: *азербайджанский язык, говор, территориально-родовые прозвища, древние поселения, этимология.*